

education of Ukraine from the Soviet pedagogy and perception of education by Bolsheviks in comparison to the modern Ukrainian pedagogy is investigate, which is formed on the principles of internationalism and openness that is dictated by the movement of globalists. Analyzed key tendencies in the development of the higher pedagogical education in Ukraine with the formation of independence until modern times. Concentrated focus on the reorganization of the teacher training institutes in the universities, a quantitative increase in higher education institutions, increasing the share of private institutions, while reducing the share of the state in education, lowering the quality of education, etc.

The conclusion is that the modern Ukrainian innovative model of higher education has a countertransference reaction to the education policy of Soviet pedagogy ideas on modern education system. In tune with the times, over the course of the Bolsheviks replaced the Globalists and “Soviet” scale adjustment to “World”. At the same time replaced by educational ideal, which should be no longer Soviet, and “innovative person”. To further improve the education system at all levels in Ukraine important not to follow blindly the personal experience of Poland as a geographical neighbor, and Germany, the US and many other developed countries, as this may lead to the development in Ukraine contradictory system that resemble comic "spaghetti-western "with striking visual effects innovations in the absence of actual results.

Key words: Ukraine, the higher pedagogical education, globalization, bolshevization, the Ukrainian pedagogy.

Стаття надійшла до редакції 07.08.2016 р.

Прийнято до друку 30.09.2016 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Караман О. Л.

УДК 37.013.42

О. Г. Олексієнко

**СУЧАСНА ДЕФІНІЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
НА ОСНОВІ РЕТРОСПЕКТИВНОГО АНАЛІЗУ ТВОРІВ
ВИДАТНИХ СВІТОВИХ ВЧЕНИХ**

Соціум потребує персональної відповідальності у сучасних соціальних умовах. Сьогодні різко і кардинально перетворило соціально-економічне життя суспільства, висувачи на перше місце сучасні вимоги до таких рис особистості, як відповідальність, професійність, самостійність та активність у прийнятті важливих рішень у різних життєвих обставинах. Однією з найважливіших та найбільш пріоритетних завдань стає проблема формування розвитку соціальної відповідальності особистості.

Відповідальність суспільства у сьогоденні має суттєвий вплив на педагогічні, духовно-ідеологічні та політичні відносини. Її стрімке удосконалення є обов'язковою і необхідною умовою сучасного суспільного розвитку. Ця ідея потребує досконалого вивчення з висновками та пропозиціями щодо компетентнісного підходу до форм та методів формування соціальної відповідальності особистості.

Гарантом самозбереження здоров'я і розвитку нації в умовах демократизації, проблема соціальної відповідальності є найважливішою. Навчаючи та виховуючи особистість, здатну користуватися громадськими правами, брати на себе зобов'язання та виконуючи усвідомлено обов'язки, дотримуватись відповідальності за власні дії та виконання обов'язків, суспільство змінює на найкраще вектор розвитку майбутніх продуктивних сил, забезпечує та гарантує стабільність добробуту, виховує активних громадян України, які здатні творчо перетворити сучасну дійсність та орієнтуватися на світові цінності.

У сучасній педагогіці виховання та формування соціальної відповідальності учнів, студентів та майбутніх фахівців знайшло своє місце. Тому теоретичне вивчення категорії соціальної відповідальності в теперішніх тенденціях формування відповідальної особистості є актуальним питанням.

Науковий світ сьогодення накопичив вагомий матеріал в якому розкрито різнопланові аспекти визначення відповідальності. Дослідження психолого-педагогічної літератури свідчить, що питання виховання соціальної відповідальності особистості досліджувалась багатьма вченими різних епох і формацій та актуальним є і сьогодні. Так теоретико-методологічні засади відповідальності сформовано у працях відомих філософів та соціологів таких як І. Кант, Х. Арндт, Д. Баюра, М. Бердяєв, Л. Буєва, І. Вітковська, А. Єрмоленко, К. Кларк, А. Кравченко, М. Лукашевич, П. Мінкіна, Ж.-П. Сартр, Л. Сохань, В. Сперанський, Е. Фромм, Т. Шибутані, Е. Еріксон, Т. Парсонс; у психолого-педагогічних працях К. Абульханової-Славської, С. Анісімова, А. Бергсона, В. Беха, Л. Божович, Л. Вигодського, С. Гессена, А. Гусейнова, І. Добровольської, Г. Костюка, О. Леонтьєва, Ф. Михайлова, К. Муздибаєва, В. Радула, М. Савчина, А. Маслоу, Ж. Піаже, К. Роджерса, К. Хелкома та ін.

Велика увага питанням формування та розвитку відповідальності приділяється у педагогічних дослідженнях А. Макаренка, В. Сухомлинського, І. Беха, Т. Веретенко, І. Зязюна, Б. Кобзарь, Н. Кузьміної, М. Левківського, О. Мороза, Н. Ничкало, Н. Огренич, В. Савченка, М. Сметанського, Є. Старовойтова, О. Сухомлинської, Л. Терехової, В. Тернопільської, Р. Хмелюк та ін.

Мета статті – провести ретроспективний аналіз творів видатних вчених та дослідників щодо проблеми формування та розвитку відповідальності. Надати теоретичне обґрунтування сутності та особливостей структури категорії соціальної відповідальності особистості.

Історичні джерела свідчать, що у науковий обіг термін «відповідальність» (responsibility) вводять англійські філософи Д. Мілль та А. Бен. Так Д. Мілль тлумачить відповідальність як підзвітність певній соціальній ролі, вираження свободи і необхідності. А. Бен трактував її з погляду обвинувачення, осуду та покарання.

У дореволюційному виданні енциклопедичного словника Ф. Брокгауза та І Ефрона відповідальність зазначена як соціальний стан людини, який може бути підданий покаранню у тому чи іншому вигляді [10, с. 882].

Українська радянська енциклопедія детермінує відповідальність як загальносоціологічну категорію, яка виражає свідоме ставлення людини до загальноприйнятих штампів суспільного життя, необхідностей, обов'язків, завдань, норм та цінностей. Відповідальність визначається як усвідомлення суті та значення діяльності в цілому, також її наслідків для суспільства та безпосередньо для особи з погляду інтересів суспільства [17].

У таблиці 1 знайшло відображення теоретико-методологічні засади відповідальності висвітлені у працях відомих філософів, соціологів, психологів, педагогів, творчих діячів на основі ретроспективного аналізу історико-педагогічних джерел.

Таблиця 1

Ретроспективний аналіз формування та розвитку відповідальності та соціальної відповідальності як категорії

Персоналія	Дати	Відповідальність, соціальна відповідальність – це ...
Я. Коменський чеський <u>теолог,</u> <u>педагог,</u> <u>письменник</u>	1592 – 1670	Головне у структурі особистості вважав почуття совісті та обов'язку, що виявляються через її відповідальність.
Ж. Руссо французький філософ, письменник	1712 – 1778	...як індивідуальний обов'язок особистості.
Г. Сковорода український мандрівний філософ, педагог, поет	1722 – 1794	Розглядав процес формування відповідальності як перетворення відповідальних почуттів і відповідальної поведінки у звичку. Вважав, що кожна людина відповідальна перед собою та іншими за обране нею місце в системі суспільних відносин і реалізацію своїх можливостей у власній діяльності [15].
І. Кант німецький філософ	1724 – 1804	...це відповідність моральної складової діяльності особистості її почуттю обов'язку.
О. Духнович греко-католицький священик, українорусський письменник, педагог, поет, культурний діяч	1803 – 1865	...загальні правила наставляння щодо досконалого виконання свого обов'язку перед учнями: наявність справжнього покликання та добрих до знань і відомостей з предмета; володіти легким, зрозумілим способом викладання і мати засоби для навчання й наставляння; процвітанню добродіями та мати від природи лагідний характер; любити своїх учнів та заслуговувати їхню любов; поважати добрий порядок [4].

А. Бен шотландський філософ, психолог и педагог	1818 – 1903	...трактував з погляду обвинувачення, осуду та покарання.
К. Ушинський радянський педагог, письменник	1824 – 1871	...усвідомлення вчителем суспільної значущості своєї праці, відповідальності за її результати; велика шайна й повага суспільства до особи вчителя. [16, с. 431].
Х. Алчевська український педагог, просвітитель	1843 – 1920	...„почуття громадського обов’язку в молодих поколіннях жінок” [6, с. 70]. Розвиток відповідальності через самоосвіту та самовиховання.
І. Негушій радянський історик, філолог	1850 – 1928	...чітко сформульовані правила дисципліни (вимоги до учнів стосовно учіння); переконання учнів до свідомого виконання правил, активної участі на уроках; виправлення поведінки учнів завдяки залученню їх до пізнавальної діяльності... фізичні й духовні здібності потребують гармонійного розвитку, а дисципліна волі і почуттів облагороджує характер, що формує відповідальну особистість [9, с. 4].
М. Сумцов український фольклорист, етнограф і літературознавець, громадський діяч. Доктор філологічних наук, професор.	1854 – 1922	Стверджував, що система виховання, яка би враховувала національні особливості і базувалася на загальнолюдських цінностях, повинна містити вивчення народної творчості (казок, народних дум, повір’їв, билин і народних обрядів, традицій, звичаїв), яка втілює кращі надбання морального, трудового, естетичного життя людей. Наголошував, що в багатовікових звичаях, обрядах традиціях народу містяться унікальні виховні можливості: прийоми сімейного виховання, навички відповідальної поведінки [12].
Д. Багалій український історик, філософ, громадський діяч	1856 – 1932	...виховування серед нащадків почуття поваги до народу, відповідальності за майбутнє своєї країни та обов’язку через збільшення спеціальних курсів у шкільній програмі, що вивчають Україну, її історію, культуру та звичаї [1, с. 59].
С. Русова український педагог, прозаїк, громадський діяч	1856 – 1940	...як одна з дев’ятох головніших цінностей навчання. У формуванні відповідальності вона рекомендувала дотримуватися наступності та послідовності, тобто вихователь має формувати у дітей потребу в дотриманні обов’язку щодо виконання ними справ [14].
Б. Грінченко український письменник, перекладач, громадський і політичний діяч	1863 – 1910	...високе почуття відповідальності педагога виявляється в тому, наскільки він керується у своїй діяльності принципами добра, справедливості, гуманного ставлення до дітей, умінням зацікавити їх у навчанні та вихованні. Це можливо, якщо, з одного боку, педагог виховав у самому собі чуйність, милосердя, вміння очищати душу дитини добрим словом, а з іншого – він постійно працює над систематизацією своїх знань, здійснює пошук нових форм і методів навчання [3].

Д. Мілля британський філософ, політичний економіст	1865 – 1868	...підзвітність певній соціальній ролі, вираження свободи і необхідності.
М. Бердяєв російський релігійний філософ	1874 – 1948	...сутність людини та співвідношення між її свободою і відповідальністю.
С. Гессен російський <u>філософ</u> - неокантіанець, <u>педагог</u> , правознавець, публіцист	1887 – 1950	...формування високоморальної, вільної та відповідальної особистості вважав метою освіти у цілому.
А. Макаренко радянський педагог, письменник	1888 – 1939	...першоначало авторитету людини – яка є найважливішим людським атрибутом [7].
Л. Вигодський білоруський психолог	1896 – 1934	...об'єктивне сприйняття людиною навколишньої дійсності, вольового ставлення до обов'язку.
С. Рубінштейн радянський філософ, психолог	1897 – 1960	...втілення істинного, найглибшого, принципового ставлення до життя. Під В. розуміється не лише усвідомлення наслідків вже скоєного, а й відповідальність за все втрачене. В. – це здатність людини передбачати події або вчинки на момент їх скоєння, та протягом їх здійснення [13].
Ж. Піаже швейцарський психолог та філософ	1896 – 1980	...як одна із сторін процесу адаптації дитини до соціуму [11, с. 45].
К. Роджерс американський психолог	1902 – 1987	...як головна ознака сформованої особистості. Самовизначення – сутнісна ознака природи людини, тому кожен відповідальний за те, що являє собою [5].
Х. Арендт німецько- американський філософ, історик, політичний діяч	1906 – 1975	...найважливіший аспект самоорганізованої особистості.
А. Маслоу американський психолог	1908 – 1970	...як перший крок до самоактуалізації. Саме самоактуалізація втілює повноцінний розвиток людини, який є нормативним і водночас адекватним її біологічній природі. Однак самоактуалізація – це завжди реальні вчинки, котрі виявляють особистісну активність та відповідальність [8, с. 67].
В. Сухомлинський український радянський <u>педагог</u> , <u>публіцист</u> , <u>письменник</u> , <u>поет</u>	1918 – 1970	...особистісна та персональна проблема, що характеризує здатність особистості самостійно формулювати моральні обов'язки, вимагати від себе їх виконання і здійснювати самооцінку та самоконтроль. „Справжня суть відповідальності полягає не в природі окремої людини, а у взаєминах її з суспільством” [18, с. 120].
Л. Буєва російський філософ, доктор філософських наук	1926	...об'єктивна необхідність взаємовідносин між особистістю і суспільством.

<p>А. Гусейнов російський філософ, доктор філософських наук</p>	<p>1939</p>	<p>...розуміється у площині виконання людиною морально-значущих вимог.</p>
<p>І. Бех дійсний член <u>Національної академії</u> <u>педагогічних наук</u> <u>України</u>, доктор <u>психологічних наук</u>, професор</p>	<p>1940</p>	<p>...особливий мотив людських вчинків, який відрізняється від усіх інших лише йому властивою рисою ідеальності. І саме наявність цієї риси у діяльності особистості сприяє її моральному розвитку і не перетворює відповідальність у засіб, за допомогою якого особистість прагне досягнути корисної для неї мети. Таким чином, моральна рефлексія передбачає здатність індивіда осмислити свої прагнення передбачити результати вчинків з урахуванням власних поглядів та поглядів інших людей, здатність до погодження цілей поведінки із засобами їх досягнення [2].</p>

Запропоноване дослідження та його актуальність зумовлено заостренням протиріч між об'єктивною потребою у розвитку соціальної відповідальності особи та недостатніми можливостями сучасної виховної системи, а також між необхідністю у саморозвитку особистості і системою виховання сьогодення, спрямовано на впровадження ідеї соціальної нормовідповідності людини. Звернення дослідників до історії педагогіки, оцінка ними творчого шляху та доробку видатних персоналій у нових соціокультурних умовах дозволяє по-новому переосмислити здобутки вітчизняної педагогіки в контексті сучасних реалій та послуговуватися ними для створення інноваційних освітніх систем.

Враховуючи усі ознаки та сутнісні характеристики «відповідальності», соціальна відповідальність була запропонована для розгляду через призму ретроспективного аналізу історико-педагогічних джерел. На підставі цього можна сказати, що соціальна відповідальність удосконалюється, змінюється з розвитком суспільства, що надає змогу шукати нові наукові обґрунтування шляхів до вдосконалення процесу формування соціальної відповідальності, узагальнюючи при цьому вже існуючий світовий науковий досвід.

Список використаної літератури

- 1. Багалій Д. І.** Вибрані праці: в 6 т. / Д. І. Багалій. – Х. : ХГП «НУА», «Золоті сторінки», 1999. – Т. 1. – 600 с.
- 2. Бех І. Д.** Виховання особистості : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / І. Д. Бех – К. : Либідь, 2008. – 848с.
- 3. Грінченко Б. Д.** Народні вчителі і українська школа / Б. Грінченко. – К., 1906. – 50 с.
- 4. Історія української школи і педагогіки:** хрестоматія / упоряд. О. О. Любар; за заг. ред. В. Г. Кременя. – К. : Знання, КОО, 2003. – 460 с.
- 5. Ложкін Г., Лазарко О.** Поняття відповідальності в історико-філософському психологічному дискурсі // Психологія і суспільство. – 2003. – №4. – С. 61–71.
- 6. Мазуркевич О. Р.** Визначні українські педагоги – народні просвітителі : (Х. Д. Алчевська та її сподвижники) / О. Р. Мазуркевич. – К. : Знання, 1963. – 79 с.

7. **Макаренко А. С.** Воспитание гражданина / А. С. Макаренко. – М. : Просвещение, 1988. – 304 с. 8. **Маслоу А.** Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб. : Питер, 2008. – 352 с. 9. **Нетушил И. В.** Этика в дисциплине / И. В. Нетушил. – Х. : Тип. губ. правления, 1902. – 8 с. 10. **Ответственность** // Энциклопедический словарь : в 53-х т. / под ред. К. К. Арсеньева и Ф. Ф. Петрушевского. – СПб. : Изд-во Ф. Брокгауза и И. Ефрона, 1890. – Т. 29. – С. 882. 11. **Пиаже Ж.** Речь и мышление ребенка / Ж. Пиаже. – М. – Л. : Учпедгиз, 1932. – 412 с. 12. **Пособие** для устройства общедоступных научных и литературных чтений (хрестоматия для семьи и школы) / под ред. Н. Ф. Сумцова. – Х., 1895. – 264 с. 13. **Рубинштейн С. Л.** Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2002. – 720 с. 14. **Русова С. Ф.** Нова школа / С. Ф. Русова. – К. : Українська школа, 1917. – 123 с. 15. **Сковорода Г. С.** Твори: У 2-х т. / Г. С. Сковорода. – К. : Обереги, 1994. 16. **Сухомлинский В. А.** Родительская педагогика / В. А. Сухомлинский. – Новосибирск : Зап.-сиб кН. Изд-во, 1985. – 221 с. 17. **Українська радянська енциклопедія**: [в 12-ти т.] / гол. ред. М. П. Бажан; редкол.: О. К. Антонов та ін. – 2-ге вид. – Т. 2 : Боронування – Гергелі. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1978. – 542 с. 18. **Ушинский К. Д.** Педагогические сочинения: в 6 т. / К. Д. Ушинский. – М. : Педагогика, 1988. – Т. 2. – 492 с.

Олексієнко О. Г. Сучасна дефініція соціальної відповідальності на основі ретроспективного аналізу творів видатних світових вчених

У статті проаналізовані підходи до розуміння відповідальності та соціальної відповідальності у світовій науковій літературі на основі ретроспективного аналізу. Схарактеризовано особливості її формування у психолого-педагогічній науці. Наведено визначення змісту терміну соціальна відповідальність. Розкрито важливу роль відповідальності в рішенні задач педагогіки. Через призму громадської необхідності, розглянуто соціальну відповідальність особистості як актуальну проблему у розбудові українського сучасного суспільства. З'ясовано, що у розвідках видатних світових діячів, педагогів та дослідників формування та виховання відповідальності як якості особистості спрямовано на актуалізацію почуття обов'язку.

Ключові слова: відповідальність, виховання, соціальна відповідальність, особистість, суспільство.

Алексеев О. Г. Современная дефиниция социальной ответственности на основе ретроспективного анализа произведений выдающихся мировых ученых

В статье проанализированы подходы к пониманию ответственности и социальной ответственности в мировой научной литературе на основе ретроспективного анализа. Охарактеризованы особенности ее формирования в психолого-педагогической науке. Представлены определения содержания

термина социальная ответственность. Раскрыта важная роль ответственности в решении задач педагогики. Через призму общественной необходимости, рассмотрена социальная ответственность личности как актуальная проблема в развитии украинского современного общества. Установлено, что в исследованиях выдающихся мировых деятелей, педагогов и исследователей формирование и воспитание ответственности как качества личности направлено на актуализацию чувства долга.

Ключевые слова: ответственность, воспитание, социальная ответственность, личность, общество.

Oleksiyenko O. Modern Definition of the Social Responsibility on the Basis of Retrospective Analysis of World Scientists Works

The approaches to the understanding of responsibility and social responsibility in international scientific literature based on a retrospective analysis are analysed. Author determined features of formation of psychological and pedagogical science. Definition of the content of the term social responsibility is determined. The important role of responsibility in solving pedagogical problems is revealed. The social responsibility of the individual as the actual problem in the development of Ukrainian contemporary society is considered through the prism of public necessity. It was found that in the works of prominent world leaders, teachers and researchers responsibility of forming a personality is aimed at updating the feeling of duty. Considering all features and essential characteristics of "responsibility" Social responsibility has been proposed for consideration in the light of the retrospective analysis of historical and pedagogical sources. Based on this can be said that social responsibility is improving, changing with the development of society, allowing seek new scientific study ways to improve the process of formation of social responsibility, thus summarizing existing research global experience.

Key words: responsibility, education, social responsibility, identity, society.

Стаття надійшла до редакції 28.08.2016 р.

Прийнято до друку 30.09.2016 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК37.011(091)

Є. М. Хриков

**АНАЛІЗ СТАНУ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ІСТОРИКО-
ПЕДАГОГІЧНИХ ЯВИЩ**

У переважній більшості історико-педагогічних досліджень науковці ставлять і вирішують завдання, пов'язані з періодизацією розвитку освіти